

การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ: รัฐพันลึกกับอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย*

The Internet Content Regulation by the Government of Thailand:
Deep State and the Internet in Thailand

ยุทธพร อิศรชัย**

Yuttaporn Issarachai***

บทความนี้

Received

25 มกราคม 2565

Revised

30 มีนาคม 2565

Accepted

8 เมษายน 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงแนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและทางอ้อม และ 2) เพื่อศึกษาทิศทาง คาดการณ์แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งอาศัยข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 15 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้แทนหน่วยงานรัฐ ผู้ควบคุมกำกับ 2) ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต สื่อมวลชน ผู้ตรวจสอบภาคประชาสังคม 3) ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ และ 4) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านอินเทอร์เน็ต ทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่างๆ ของรัฐมีทั้งการกำกับดูแลทางตรงผ่านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการกำกับดูแลทางอ้อมของรัฐ ทิศทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐจึงให้ความสำคัญการรักษาความมั่นคงของรัฐบาล หรือ

* บทความวิจัยนี้เป็นผลการวิจัยของงานวิจัยเรื่อง การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

** รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

*** Associate Professor Dr., School of Political Science, Sukhothai Thammathirath Open University. E-mail: thaicampus1@hotmail.com

คณะรัฐประหาร การควบคุมสถานการณ์ในภาวะฉุกเฉิน และประเด็นหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ แต่มีแนวโน้มที่ผู้คนจำนวนมากเริ่มตระหนักในเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการใช้อินเทอร์เน็ต หากมีความพยายามใดๆ ที่จะทำให้กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ก็อาจก่อให้เกิดความตื่นตัวและปฏิกิริยาต่อต้านรุนแรง

การกำกับดูแลตามแนวทางที่ผ่านมาอาจไม่ช่วยให้รัฐประสบความสำเร็จในการกำกับดูแล จึงควรมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด รูปแบบ และวิธีการในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐให้สอดคล้องกับสภาพสังคม การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2563 - 2564 สะท้อนให้เห็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความเป็นพลเมืองโลก และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเคลื่อนไหวไปสู่โลกไซเบอร์ด้วยการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อขยายอุดมการณ์ของขบวนการ ซึ่งต่างจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ผ่านมาในอดีต แต่รัฐยังคงมีความพยายามเข้าไปแทรกแซงผ่านกลไกของรัฐภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมแบบไทย โดยมีองค์ประกอบ 5 ประการที่ส่งผลต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ได้แก่ (1) รัฐพันลึก (2) กฎหมาย (3) ตลาด (4) บรรทัดฐานทางสังคม (มายาคติความเป็นไทย) และ (5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย จึงส่งผลให้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยไม่สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะในการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตยได้

คำสำคัญ อินเทอร์เน็ต, การกำกับดูแล, รัฐ, ประเทศไทย, การเมืองและเทคโนโลยี

Abstract

The objectives of this research were 1) to study and analyze the concepts and ideas of the governance of Internet contents through its governing mechanisms and the state's actions, both directly and indirectly; and 2) to predict trends and offer suggestions in governing Internet contents in the future. This study employed qualitative research based on the information from documentary sources and fieldwork research using in-depth interviews. The subjects were selected by purposive random sampling method with four groups of key informants: 1) representatives of governmental regulators; 2) Internet users, mass media, and auditors in civil society organizations; 3) Internet service providers and social media; and 4) academic experts on Internet issues. The analysis is descriptive. The research results showed that the state employed various strict governing mechanisms to surveil Internet contents by using laws and indirect regulations that shift political violence from the real world to cyberspace. From 2005 to 2021, the surveillance of Internet

contents has focused on several issues such as the stability of the government, the military junta, the state of emergency, and l?se-majest? law. However, there has been increasing awareness regarding freedom of expression and the use of the Internet among Thai netizens. The concept and idea of Internet content regulation by the Thai state has five key elements: (1) deep state, (2) law, (3) market, (4) social norms, (Thainess myth), and (5) the Internet architecture/structure in Thailand. As a result, the Internet in Thailand cannot be a public sphere for democratization.

Keywords: Internet, regulation, government, Thailand, politics and technology

บทความวิจัยนี้ต้องการจะสร้างข้อถกเถียงในประเด็น การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทย ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดตัวแบบการกำกับโดยรัฐ (State-Regulation) ที่อำนาจตามกฎหมายอยู่ที่รัฐผ่านการบังคับใช้กฎหมาย โดยกลไกหน่วยงานรัฐต่างๆ อาจเรียกว่าเป็นระบบการใช้อำนาจกำกับโดยรัฐผูกขาดการออกกฎหมาย และบังคับควบคุมเหนือผู้เล่นอื่นๆ (Statutory Regulation) แต่การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐไทยมิได้มีเพียงการกำกับดูแลตามแนวคิดตัวแบบการกำกับโดยรัฐเท่านั้น หากแต่ยังมีอิทธิพลของรัฐพันลึก ตลาดบรรทัดฐานทางสังคมภายใต้มายาคติความเป็นไทย ซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักของรัฐไทย รวมทั้งสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตที่รัฐเป็นผู้ผูกขาด อย่างไรก็ตาม การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐกำลังถูกท้าทายจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก

อินเทอร์เน็ตได้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยมากขึ้นเป็นลำดับ หากพิจารณาทิศทางการใช้อินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2560 – 2564 (ไตรมาส 2) มีข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ในระยะเวลา 5 ปีนี้ ประเทศไทยมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 52.9 (33.3 ล้านคน) ใน พ.ศ. 2560 เป็นร้อยละ 81.8 (52.3 ล้านคน) ใน พ.ศ. 2564 (ไตรมาส 2) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2564ข, น. V.) และจากการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย พ.ศ. 2563 มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่ใช้ทุกวัน ถึงร้อยละ 89.3 ส่วนกิจกรรมที่ใช้อินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่ใช้โซเชียลเน็ตเวิร์ก (เฟซบุ๊ก, ทวิตเตอร์, ไลน์, อินสตาแกรม) ร้อยละ 92.0 รองลงมาคือ โทรศัพท์ผ่านอินเทอร์เน็ต (VoIP) เช่น โทรผ่าน ไลน์, เฟซบุ๊ก, เฟซไทม์, วอตส์แอปส์ ร้อยละ 90.9 เป็นต้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2564ก, น. 26-27) สถิตินี้ดังกล่าวเป็นหลักฐานเชิง

ประจักษ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของอินเทอร์เน็ตซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตปัจจุบันของผู้คนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

การที่ผู้ใช้เป็นผู้ผลิตสร้างเนื้อหาได้ด้วยตนเองหรือ User Generated Content (UGC) บนอินเทอร์เน็ต อาจก่อให้เกิดเนื้อหาไม่พึงประสงค์บนอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ การกำกับดูแลเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตจึงเป็นเรื่องจำเป็น ขณะเดียวกันการให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ใช้ ก็เป็นหลักการสากลในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต หากรัฐขาดความเข้าใจไม่เป็นไปตามหลักการสากลดังกล่าว อาจล้ำเส้นไปสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพได้เช่นกัน การสร้างความสมดุลระหว่างการกำกับดูแลเนื้อหาและการรักษาเสรีภาพในการแสดงออกของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจึงต้องเกิดควบคู่ไปพร้อมๆ กัน (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2559, น. 1-2)

ปรากฏการณ์ต่างๆ บนอินเทอร์เน็ตในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ไม่ว่าจะเป็นการตอบโต้จากผู้อยู่ในอำนาจรัฐ การแสดงท่าทีของเจ้าหน้าที่รัฐในการดำเนินการทางกฎหมาย หรือแม้กระทั่งเสียงจากประชาชนทั่วไป ทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน ต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในแต่ละยุคสมัยด้วยวิธีการหลากหลาย โดยเฉพาะกลไกหลักที่เกิดขึ้นหลังการรัฐประหาร ใน พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2557 เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 ร่วมกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ความผิดฐานหมิ่นประมาท ดูหมิ่น อาฆาตมาดร้ายต่อองค์พระมหากษัตริย์ไทยและมาตรา 116 ความผิดฐานยุยงปลุกปั่น อีกทั้งกลไกรองอื่นๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (Anti-Fake News Center Thailand) ของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม

ตลอดจนข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติการข่าวสาร หรือ Information Operation (IO) ที่คอยจับตาและ มุ่งแสดงความคิดเห็นโจมตีกลุ่มผู้ที่เห็นต่างจากรัฐ เป็นต้น

ภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ใน พ.ศ. 2562 การขยายตัวของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ บนอินเทอร์เน็ตเป็นตัวเร่งให้การแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) ขยายตัวมากยิ่งขึ้น และการปิดกั้นกีดกันเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงอย่างกว้างขวาง จึงก่อให้เกิด การเคลื่อนไหวบนโลกโซเชียลอย่างมากมาย และ เชื่อมต่อมายังการเคลื่อนไหวในโลกจริง เช่น การติด Hashtag ในทวิตเตอร์ การตั้งกลุ่มในเฟซบุ๊ก การเคลื่อนไหวทางการเมืองใน Change.org การนัดหมาย ชุมนุมทางการเมืองผ่าน Telegram การแลกเปลี่ยน สนทนาทางการเมืองในคลับเฮาส์ (Clubhouse) เป็นต้น ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับข้อวิพากษ์วิจารณ์ การกระทำที่มีลักษณะเข้าข่ายว่าหน่วยงานของรัฐเป็น ผู้ละเมิดสิทธิของประชาชนบนอินเทอร์เน็ตเสียเอง ขณะที่มิชอบโต้แย้งจากรัฐและอีกฟากฝั่งทางอุดมการณ์ถึง การกระทำที่เป็นการละเมิดกฎหมายบนอินเทอร์เน็ต ของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตเช่นเดียวกัน งานวิจัยนี้จึงมุ่ง ทำความเข้าใจว่าแนวคิด หรือความคิดของรัฐใน การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตคืออะไร หรือวางอยู่ บนหลักการ หรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งใด เพื่อ คาดการณ์ทิศทางและแนวโน้มในอนาคตซึ่งจะเป็น สิ่งสำคัญในการพัฒนาให้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะ เพื่อสร้างสรรค์ประชาธิปไตยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงแนวคิดหรือความคิด ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ใน การกำกับดูแล และการกระทำต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

กับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและ ทางอ้อม

2. เพื่อคาดการณ์ทิศทาง แนวโน้ม และเสนอแนะ แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐใน อนาคต

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบความคิด รวบยอดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ระหว่างพัฒนาการของอินเทอร์เน็ตและผลกระทบต่อ ระบบการเมืองสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม กล่าวคือ

กลุ่มแรกศึกษาปรากฏการณ์ “การเมืองบนอินเทอร์เน็ต” เน้นผลกระทบและความท้าทายของอินเทอร์เน็ตที่มีต่อ ระบบการเมืองหรืออิทธิพลของอินเทอร์เน็ตที่มีต่อ การเมืองใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ อินเทอร์เน็ตและ ประชาธิปไตย (e-democracy) อินเทอร์เน็ตและ การเลือกตั้ง (e-campaigning และ e-voting) อินเทอร์เน็ต และการเคลื่อนไหวทางสังคม (e-movement) อินเทอร์เน็ต และรัฐบาล (e-government) วรรณกรรมข้างต้น กล่าวถึงผลกระทบของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวกับ สถาบันและกระบวนการทางการเมืองเป็นหลัก

ส่วนกลุ่มหลังเน้นศึกษาปรากฏการณ์ “การเมืองของ อินเทอร์เน็ต” เน้นที่วิธีการของรัฐบาลในการตอบสนอง ต่อการขยายตัวและผลกระทบของอินเทอร์เน็ต โดยที่ ประเด็นสำคัญคือการต่อสู้แย่งชิงอำนาจในการส่งเสริม และควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ต โดยแยกออกได้สองกลุ่ม ย่อยระหว่างการควบคุมภายในของรัฐบาล (intra-governmental controls) และการควบคุมระหว่างรัฐ (interstate control) งานส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้ศึกษา การควบคุมภายในของรัฐบาลสะท้อนถึงการควบคุม อินเทอร์เน็ตในประเทศเผด็จการ แต่งานบางชิ้นระบุ ว่าการควบคุมทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ตไม่ได้เกิดขึ้น

เฉพาะในระบอบเผด็จการ แต่ยังอยู่ในรัฐประชาธิปไตย ด้วย เช่น งานของ Lessig (1999, pp. 85-99) ได้ให้เหตุผลโต้แย้งว่ารัฐบาลทุกที่สามารถควบคุมอินเทอร์เน็ตได้ทั้งโดยการควบคุมรหัส (code) และโดยการกำหนดสภาพแวดล้อมทางกฎหมาย ขณะทำงานของกลุ่มที่ศึกษาการควบคุมระหว่างรัฐนั้นเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยระดับโลก สงครามข้อมูล และแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลอินเทอร์เน็ต (Internet Governance) ซึ่งทำให้รัฐอาจเพิ่มการควบคุมอินเทอร์เน็ตโดยกล่าวอ้างถึงเหตุผลความจำเป็นในการป้องกันสงครามไซเบอร์ (cyber-warfare) (Gomez, 2004, pp. 130-150) ปรากฏการณ์เหล่านี้กระทบโดยตรงต่อเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนซึ่งเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของความเป็นประชาธิปไตย

นอกจากนี้ สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ยังมีมาตรฐานการกำกับดูแลเนื้อหาอย่างเป็นระบบ เช่น กรณีของเฟซบุ๊กที่มีการกำหนดมาตรฐานชุมชน (community standard) ซึ่งอ้างอิงตามความเห็นจากชุมชนบนเฟซบุ๊กและคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ เช่น เทคโนโลยี ความปลอดภัยสาธารณะ และสิทธิมนุษยชน (เฟซบุ๊ก, 2565, ออนไลน์) เพื่อกำกับดูแลเนื้อหาที่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้งาน รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศและองค์กรภาคประชาสังคมด้วยเช่นกัน เช่น สหภาพยุโรป (EU) ได้มีการพัฒนาและรับรองแผนการสร้างอินเทอร์เน็ตที่มีความปลอดภัยกว่าของสหภาพยุโรป (EU Safer Internet Action Plan) โดยเป็นแนวทางของการสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบร่วมกันในการใช้อินเทอร์เน็ต หรือกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้แนวนโยบายเปิดกว้างและให้ภาคเอกชนเป็นผู้นำในการกำกับดูแล โดยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาคเอกชนด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตจะมารวมตัวกันเพื่อวางกฎหรือกติกากลางในการกำกับดูแลเนื้อหาและพฤติกรรมทางอินเทอร์เน็ต ดังเช่นกลุ่ม Internet Content Rating Association (ICRA) เป็นต้น (พิรงรอง

รามสูตร, รณนันทน์ และนิธิดา คณานิธินันท์, 2547, น. Vii)

งานศึกษาเกี่ยวกับการควบคุมอินเทอร์เน็ตได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นเพราะมีหลักฐานและการพัฒนาแนวทางปฏิบัติในการควบคุมอินเทอร์เน็ตที่ทำนายแนวคิดอินเทอร์เน็ตเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยบ่อยมากยิ่งขึ้น (Deibert & Rohozinski, 2010b, pp. 3-12) อย่างไรก็ตาม การศึกษาการควบคุมอินเทอร์เน็ตในปัจจุบันประสบกับจุดอ่อนหลายประการ แม้ว่าการศึกษาเหล่านี้มักจะให้รายละเอียดโดยเฉพาะในทางเทคนิคเกี่ยวกับการควบคุมอินเทอร์เน็ตว่ามีลักษณะและการนำไปปฏิบัติอย่างไร แต่กลับให้คำตอบเพียงเล็กน้อยว่าทำไมการควบคุมทางการเมืองของอินเทอร์เน็ตจึงเกิดขึ้น ขาดคำอธิบายทางทฤษฎีที่ระบุแรงผลักดันและข้อจำกัดของการควบคุมอินเทอร์เน็ต (Wacker, 2003, pp. 58-82; Rodan, 2013, pp. 63-89) โดยการศึกษาปัจจัยของการควบคุมอินเทอร์เน็ตยังมีไม่มากนัก

การศึกษาส่วนใหญ่ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างการควบคุมอินเทอร์เน็ตกับประเภทของระบอบการเมือง (Kalathil & Boas, 2003, pp. 1-12; Wacker, 2003, pp. 58-82; Gomez, 2004, pp. 130-150; Morozov, 2011, pp. 85-112, 245-274; Rodan, 2013, pp. 63-89; Tkacheva, et al., 2013, pp. xii-xvii; Ruijgrok, 2017, pp. 498-514; You & Wang, 2020, pp. 68-80; Schleffer & Miller, 2021, pp. 78-103) อย่างไรก็ตาม มีการศึกษาบางส่วนที่ชี้ว่า ประเทศประชาธิปไตยบางประเทศกลับใช้นโยบายการควบคุมอินเทอร์เน็ต ในขณะที่ประเทศเผด็จการบางประเทศกลับปล่อยให้ไซเบอร์สเปซของพวกเขาไม่ถูกเซ็นเซอร์ก็มีเช่นกัน (Giacomello, 2008, pp. 1-22; Deibert & Rohozinski, 2010a, pp. 43-57; Howard, 2010, pp. 3-12) การศึกษาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า นอกจาก

ปัจจัยจากระบบการเมืองแล้ว อุดมการณ์ความคิดชาตินิยมก็มีส่วนในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตด้วย และในกรณีสังคมการเมืองไทยแนวคิดความเป็นไทยเป็นอุดมการณ์หลักของรัฐที่ส่งผลต่อความคิดทางสังคมการเมืองของผู้มีอำนาจรัฐและประชาชนในสังคมจำนวนไม่น้อย รวมถึงโครงสร้างรัฐที่มีลักษณะเป็นรัฐพันลึก (Deep State) ล้วนเป็นปัจจัยแฝงเร้นที่สำคัญในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยด้วยเช่นกัน

งานวิจัยนี้จึงได้นำกรอบแนวคิดทฤษฎี (Theoretical Framework) เรื่ององค์ประกอบของการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต (Pathetic Dot Theory) ของ Lawrence Lessig ที่ชี้ให้เห็นองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ (1) กฎหมาย (2) ตลาด (3) บรรทัดฐานทางสังคม (4) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ต ประกอบกับการทบทวนวรรณกรรมและการวิจัยจากเอกสาร ที่พบว่าโครงสร้างรัฐในประเทศไทยมิได้มีเพียงรัฐปกติที่มีรัฐบาลเป็นผู้บริหารและควบคุมกำกับให้สังคมเดินไปตามกฎหมายเท่านั้น หากแต่ยังมีโครงสร้างรัฐคู่ขนานที่เรียกว่า “รัฐพันลึก” กำกับรัฐบาลและระบบราชการอยู่อีกชั้นหนึ่งด้วย รัฐพันลึกยังส่งต่อการประกอบสร้างอุดมการณ์ของรัฐ เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งนำมาสู่การบัญญัติและบังคับใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับ “ลักษณะพิเศษของสังคมไทย” อีกด้วย จากกรอบแนวคิดทฤษฎี การทบทวนวรรณกรรมและการวิจัยจากเอกสารดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเป็นกรอบความคิดรวบยอดในการวิจัย (Conceptual Framework) เพื่อศึกษาองค์ประกอบ 5 ประการที่ส่งผลต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ได้แก่ (1) รัฐพันลึก (2) กฎหมาย (3) ตลาด (4) บรรทัดฐานทางสังคม (5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย

เชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) เป็นหน่วยระดับสังคม (Societal Unit) หรือหน่วยวิเคราะห์ระดับมหภาค (Macro Analysis) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงแนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและทางอ้อม นำไปสู่การพัฒนาตัวแบบ (Model) การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในประเทศไทย ที่สามารถคาดการณ์ทิศทาง แนวโน้ม และเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) ซึ่งเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากโดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล แล้วตัดสินใจว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปพร้อมทั้งจะหาข้อมูลเหล่านั้นได้อย่างไรเพื่อพัฒนาทฤษฎีที่เกิดขึ้น (Glaser, 2004, pp. 13-14) โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ตัวแทนของภาครัฐซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต จำนวน 5 คน 2) ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต สื่อมวลชน ผู้ตรวจสอบภาคประชาสังคม จำนวน 5 คน 3) ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 3 คน และ 4) นักวิชาการ จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยนี้ ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาจากข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น (Unobtrusive Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field

Research) ด้วยการสัมภาษณ์ โดยลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 2) ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เช่น หนังสือวารสาร งานวิจัย บทความ เอกสารทางวิชาการต่างๆ รายงานการประชุม เอกสารของหน่วยงานต่างๆ และสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ รวมทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants Interview) เพื่อให้ได้มุมมองตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ โดยใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์แต่ละคน ค่าเฉลี่ยประมาณ 40 นาที

ในขณะที่อยู่ในภาคสนาม ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมควบคู่ไปด้วยเพื่อเปรียบเทียบข้อค้นพบจากการเก็บรวบรวมข้อมูลกับแนวคิด หรือทฤษฎี หรืองานวิจัยอื่นๆ ที่พบในวรรณกรรม นำไปสู่การวางกรอบความคิดในเชิงเปรียบเทียบโนทัศน์ต่างๆ ตามแนวทางของ Corbin & Strauss (2015, pp. 1-431) ที่กล่าวว่า การศึกษาครั้งใหม่นี้จะเพิ่มบางสิ่งบางอย่างที่เป็นข้อค้นพบใหม่หรือไม่ หรือว่าการศึกษายังมีข้อมูลบางส่วนขาดหายไปหรือไม่ครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยวิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparative method) ระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกกับการศึกษาเอกสารแต่ละครั้งตลอดระยะเวลาของการวิจัยนี้ จนกระทั่ง

เกิดการอิ่มตัวเชิงทฤษฎี (Theoretical saturation) การวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวดำเนินการตามลำดับ คือ การเปิดรหัส (open coding) การหาความสัมพันธ์ของรหัส (Axial coding) และการคัดเลือกรหัส (Selective coding) Corbin & Strauss (2015, pp. 1-431)

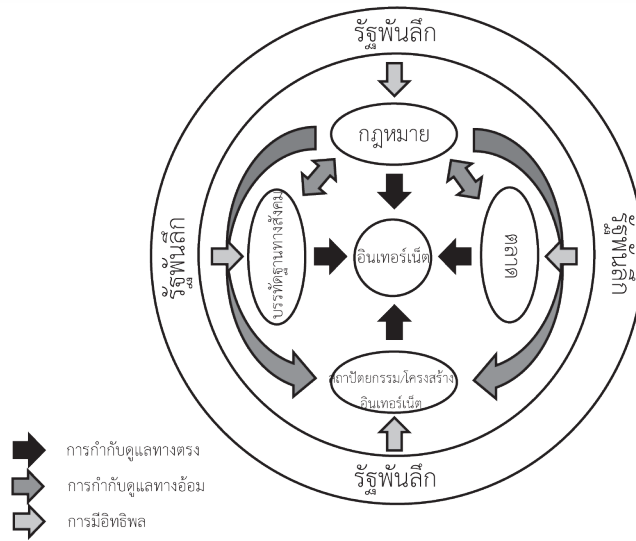
จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขใบรับรอง ว.141/2563 ภายใต้รหัสข้อเสนอการวิจัย ฝปส 19/2562 ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมทั้งหมด โดยระบุว่า ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวผู้เข้าร่วมเป็นความลับ และจะเปิดเผยได้เฉพาะด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมทุกคนมีสิทธิที่จะถอนตัวเมื่อใดก็ได้

ผลการวิจัย

แนวคิดหรือความคิดในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกลไกที่ใช้ในการกำกับดูแล และการกระทำต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตทั้งทางตรงและทางอ้อม

ผลการวิจัยพบว่า มีองค์ประกอบ 5 ประการที่ส่งผลต่อแนวคิดหรือความคิดของรัฐที่มีต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต และการกระทำต่างๆ ของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ (1) รัฐพันลึก (2) กฎหมาย (3) ตลาด (4) บรรทัดฐานทางสังคม และ (5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ซึ่งสามารถพัฒนาทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) เป็นตัวแบบ (Model) การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในประเทศไทย (ภาพที่ 1) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

ภาพที่ 1 ตัวแบบ (Model) การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในประเทศไทย

อิทธิพลของรัฐพันลึกที่มีต่ออินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

นักวิชาการหลายคนชี้ให้เห็นการมีอยู่ของ “รัฐพันลึก” (deep state) (Dale Scott, 2008 as cited in Mérieau, 2016, p. 446) ว่าเป็นรัฐซ้อนรัฐที่ประกอบไปด้วยหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานราชการที่รัฐบาลพลเรือนควบคุมได้อย่างจำกัด หรือไม่สามารถควบคุมได้เลย รัฐพันลึกจึงมีความเป็นอิสระ มีระบบระเบียบ และมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับลำดับชั้นของตนเอง เป็นรัฐที่ดำรงคงอยู่คู่ขนานไปกับรัฐปกติ รัฐพันลึกมีกลไกรัฐที่ทำงานด้านอุดมการณ์เพื่อใช้ปรับแต่งวาทกรรมว่าด้วยประชาธิปไตยให้สอดคล้องกับความต้องการของตน (Althusser, 1970 as cited in Mérieau, 2016, p. 446)

รัฐพันลึกมีอิทธิพลผ่านกลไกระบบราชการซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นสถาบันแรกจึงมีอิทธิพลอย่างสูงในทุกภาคส่วนของสังคม จนสามารถพัฒนาความเป็นสถาบันฝังรากลึกลงในสังคม ในฐานะกรอบกำสังคมได้ ในกรณีประเทศไทยระบบ

ราชการไทยซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ที่เกิดก่อนสถาบันทางประชาธิปไตย ส่งผลให้รัฐพันลึกได้ฝังรากลึกและมีพลังอำนาจอย่างมากทั้งในทางการเมืองและการบริหาร ผ่านระบบราชการไทย ซึ่งเป็นผู้กุมกลไกการบริหารงานรัฐ กลไกทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ในฐานะผู้คุมและกำหนดนโยบาย การกำหนดและบังคับใช้กฎหมาย การใช้ทรัพยากรการบริหารจัดการต่างๆ รวมถึงการสร้างมายาคติทางสังคมวัฒนธรรมได้อย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม รัฐพันลึกถูกท้าทายด้วยความเป็นโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ “อุดมการณ์ชาตินิยมแบบไทย” หรือมายาคติ “ความเป็นไทย” ซึ่งเป็นแกนหลักทางความคิดของรัฐพันลึก ในแง่นี้ รัฐพันลึกจึงมีอิทธิพลต่อ “บรรทัดฐานทางสังคม” (Norms) ในสังคมไทย โดยเฉพาะการกำหนดค่านิยมของเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่มีความเหมาะสม และการกำหนดขอบข่ายของกระทำ ความผิดตาม “กฎหมาย” (Law) คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 รัฐพันลึก

จึงพยายามเข้ามามีอิทธิพลต่อ “ตลาด” (Market) อินเทอร์เน็ตของไทย ผ่านการผูกขาดโครงข่ายการสื่อสารของรัฐวิสาหกิจซึ่งเป็นบริษัทมหาชนที่รัฐเป็นผู้ถือหุ้นในเวลาต่อมา อีกทั้งพยายามเข้ามามีอิทธิพลต่อ “สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ต” (Architecture/Structure of Internet) ซึ่งเป็นรูปแบบของระบบการเชื่อมต่อเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการทางเทคโนโลยีแต่ละยุคสมัย โดยทั่วไปมักแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ (1) ชั้นโครงข่ายพื้นฐานระบบการสื่อสาร เช่น โครงข่ายโทรคมนาคมของประเทศ (Internet backbone) ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไประหว่างประเทศ (2) ชั้นช่องทางเข้าถึงอินเทอร์เน็ต เช่น ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISPs) (3) ชั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ (social media) เป็นต้น

กรณีที่รัฐพยายามเข้ามามีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ต เช่น การจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ (Cyber Security Operation Center หรือ CSOC) หรือกรณีที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ พ.ศ. โดยให้มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ 1) ศูนย์ประสานงานกลาง 2) ศูนย์ประสานงานประจำกระทรวง และ 3) ศูนย์ประสานงานประจำจังหวัด เป็นต้น ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายสื่อดิจิทัลเห็นว่านิยามคำว่า “ข่าวปลอม” ในร่างระเบียบฉบับนี้มีปัญหา เพราะเป็นนิยามที่กว้างมากเกินไป และเอื้อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลยพินิจในทางที่กว้างจนส่งผลกระทบต่อการแสดงความคิดเห็น เป็นกฎหมายผูกขาดความจริงซึ่งเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประจำศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประจำกระทรวงและประจำจังหวัดบังคับใช้กฎหมายในระดับที่เกินเลยไป เช่น

ตีความว่าการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลหรือข้อมูลที่ไม่ตรงกับรัฐบาลเป็นข่าวปลอม (Fake News) ไปทั้งหมด (ดูรายละเอียดใน ปีซีไทย, 2565, ออนไลน์) ในขณะที่ผู้มีอำนาจในภาครัฐเห็นว่า ร่างระเบียบฯ ฉบับนี้จะส่งเสริมการประสานงาน และทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน ในการเร่งแก้ไขปัญหาข่าวปลอม และสามารถกักตุนสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการใช้ระบบคอมพิวเตอร์ สื่อสังคมออนไลน์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางเผยแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จ ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง (ดูรายละเอียดใน ทีเอ็นเอ็นออนไลน์, 2565, ออนไลน์) โดยเฉพาะข่าวที่สร้างความแตกแยกในสังคม การยั่วยุข่าวที่สร้างความเข้าใจผิดต่อสังคม ข่าวที่ทำลายภาพลักษณ์ต่อประเทศ (ดูรายละเอียดใน ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2565, ออนไลน์)

อิทธิพลของรัฐพันลึกยังสะท้อนให้เห็นจากกรณีการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังและติดตามสถานการณ์การชุมนุมของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม โดยได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่เฝ้าติดตามการกระทำ ความผิดในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 รวมทั้งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ระหว่างการชุมนุมทางการเมืองวันที่ 13 – 18 ตุลาคม พ.ศ. 2563 โดยมีทั้งประชาชนแจ้งเข้ามา และทางเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ พบว่า เข้าข่ายส่อเสี่ยงกระทำความผิดกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าว ทั้งหมด 324,990 เรื่อง แบ่งเป็น ทวิตเตอร์ 75,076 เรื่อง เฟซบุ๊ก 245,678 เรื่อง และ เว็บไซต์ 4,236 เรื่อง ซึ่งรวมทั้งผู้โพสต์คนแรก และแชร์ รีทวีตข้อความที่ผิดกฎหมายที่มีทั้งเป็นแกนนำกลุ่มมวลชน นักการเมือง และผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น ผู้ใช้เฟซบุ๊กชื่อ Pavin chachavatpongpun และทวิตเตอร์ที่พบว่า เป็นของนายปวิน ชัชวาลพงศ์พันธ์ เฟซบุ๊กของนายสมศักดิ์

เจียมธีรสกุล นายภาพพงศ์ จาตนอกหรือไมค์ ระยอง แกนนำมวลชน รวมถึงสื่อและการรายงานสถานการณ์ทางออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ Voice TV และเพจเยาวชนปลดแอก Free Youth ที่เข้าข่ายผิดพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินฯ ส่วนก่อนหน้านี้ได้มีคำสั่งให้ปิดกัน เพจ Royalist Market Place (ตลาดหลวง) ไปแล้ว 2 ครั้ง หากผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตหรือแพลตฟอร์มไม่ทำการปิดกั้นภายใน 15 วัน กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม จะดำเนินการแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนให้เอาผิดตามมาตรา 27 แห่งตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ ต่อไป (ดูรายละเอียดใน สวพ. FM91, 2563, ออนไลน์)

นอกจากนี้ ยังมีกรณีการออกข้อกำหนดฉบับที่ 29 ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ว่าด้วยการห้ามเผยแพร่ข่าวสารที่สร้างความหวาดกลัวในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งต่อมามีตัวแทนสื่อมวลชนออนไลน์ 12 ราย และภาคีนักกฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชนที่ยื่นฟ้องพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) ให้เพิกถอนคำสั่งฉบับนี้ อันมีสาระสำคัญห้ามไม่ให้นำเข้าข้อความอันอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัว หรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารและให้อ่านจก สทช. ระงับบริการอินเทอร์เน็ตต่อมาศาลแพ่งมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราว ไม่ให้บังคับใช้ข้อกำหนดฉบับที่ 29 เพราะเป็นการลิดรอนเสรีภาพของสื่อมวลชน จนกระทั่งพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีต้องออกประกาศยกเลิกไปในที่สุด (ดูรายละเอียดใน บีบีซีไทย, 2564, ออนไลน์)

กฎหมายกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560

เป็นกฎหมายหลักในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตที่มีความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งในบางครั้งถูกนำไปใช้ร่วมกับกฎหมายอื่นที่มีการกำหนดโทษทางอาญาไว้เช่นกัน เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 ความผิดฐานหมิ่นประมาท มาตรา 112 ความผิดฐานหมิ่นประมาทดูหมิ่น อาชญากรรมร้ายต้องคดีพระมหากษัตริย์ไทย เป็นต้น ทำให้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์เปรียบเสมือนเครื่องมือประกอบในการฟ้องร้องดำเนินคดีทางอาญาให้มีโทษหนักขึ้น จากการสัมภาษณ์ความเห็นของกลุ่มตัวอย่างฝ่ายคัดค้านเห็นว่าเป็นการ “ปกป้องรัฐมากกว่าเอื้อต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน” นอกจากนี้ ยังวางกลไกให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ตั้งแต่ผู้ให้บริการเครือข่ายไปจนถึงผู้ให้บริการแพลตฟอร์มต่างๆ เป็นไม้เป็นมือแทนรัฐในการสอดส่อง ฝ้าระวังเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่ผิดกฎหมาย ซึ่งสร้างบรรยากาศของความหวาดระแวงและทำให้ผู้ให้บริการมีแนวโน้มที่จะเซ็นเซอร์ตัวเองมากเกินไปจนความจำเป็น

นอกจากนี้ การกำหนดขั้นตอนการแจ้งเตือนการระงับการทำให้แพร่หลาย (Notice and Takedown) ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 อาจกลับกลายเป็นปัญหาต่อเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน แม้ว่าการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อความชัดเจนในกระบวนการปิดกั้น ทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้บริการ สามารถยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในชั้นศาลได้ ซึ่งโดยหลักการแล้ว น่าจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้ให้บริการมากขึ้น และย่อมส่งผลดีต่อเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนได้มากกว่ากฎหมายเก่าฉบับ พ.ศ. 2550 แต่การรับเอาหลักการระงับการทำให้แพร่หลายมาใช้โดยรัฐไทยนั้น เป็นการรับมาแบบไทยๆ และไม่จริงใจต่อการคุ้มครองเสรีภาพของประชาชน อีกทั้งเงื่อนไขและขั้นตอนการแจ้งเตือนที่กำหนดไว้ในกฎหมายลำดับรอง คือ ประกาศกระทรวงดิจิทัล

เพื่อเศรษฐกิจและสังคม ยังได้กำหนดให้ผู้ให้บริการต้องนำเนื้อหาออกจากระบบทันทีที่ได้รับคำสั่งแจ้งเตือน การเขียนกฎหมายดังกล่าวยังค่อนข้างทำให้เข้าใจยาก อาศัยการตีความมากและทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน ทั้งในระดับพนักงานเจ้าหน้าที่ไปจนถึงศาล และยังทำให้เกิดปัญหาด้านหลักเกณฑ์การพิจารณาอยู่เสมอ (พัทธมน วงศ์นาค, 2560, น. 176-178.) หลักการระงับการทำให้แพร่หลายจึงอาจกลับกลายเป็นการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกทางอ้อม เพราะความไม่ชัดเจนดังกล่าวก่อให้เกิดความวิตกกังวลแก่ผู้ให้บริการ นำไปสู่การระงับเนื้อหาออกจากระบบทันทีที่ได้รับคำสั่งแจ้งเตือนจากหน่วยงานรัฐ เพื่อหลีกเลี่ยงป้องกันความรับผิดทางกฎหมายของตนเอง โดยไม่พิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและเป็นการคุ้มครองผู้ให้บริการมากกว่าการถือเอาประโยชน์แก่การคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตเป็นสำคัญ

สถิติจากงานวิจัยผลกระทบจากพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และนโยบายของรัฐกับสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ชี้ให้เห็นว่าช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2554 มีคดีความตามกฎหมายฉบับนี้ที่ขึ้นถึงชั้นศาลแบ่งเป็นความผิดต่อระบบ 62 คดี ความผิดต่อเนื้อหา 215 คดี (ไอลอว์, 2563, ออนไลน์) แม้จะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 แต่บทบัญญัติมาตรา 14 กลับเป็นบทบัญญัติหนึ่งที่ถูกนำมาบังคับใช้เพื่อจำกัดเสรีภาพการแสดงออกในโลกออนไลน์ โดยมักถูกพ่วงเข้ากับการกระทำความผิดในกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวกับความมั่นคง หรือการเมือง เช่น ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 หรือมาตรา 116 ซึ่งเป็นที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มาโดยตลอด แม้ได้มีการแก้ไขเนื้อหาจากฉบับ พ.ศ. 2550 ไปแล้วก็ตาม โดยเฉพาะหลัง พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นปีที่เกิดการรัฐประหาร มีแนวโน้มในการนำมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติ

ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ฯ มาใช้ในคดีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น จากสถิติความผิดต่อพระราชบัญญัติดังกล่าวของศูนย์ข้อมูลคดีสำนักงานศาลยุติธรรม ชี้ให้เห็นว่า มีจำนวนคดีที่เป็นความผิดต่อพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์เข้าสู่ศาลชั้นต้นเพิ่มสูงมากขึ้นอย่างเป็นลำดับ (ศูนย์ข้อมูลคดี สำนักงานศาลยุติธรรม, 2562, ออนไลน์)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การบังคับใช้มาตรา 14 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์กับเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นไม่สอดคล้องกันนัก ทั้งเนื้อหาในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ก็มีปัญหาในตัวของมันเอง และเนื่องจากการฟ้องร้องคดีทางการเมืองมักเกิดขึ้นกับผู้เรียกร้องทางการเมืองและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล เช่น คดีที่อดีตโฆษกพรรคเพื่อไทย ถูกตั้งข้อหาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ รวม 12 กระทั่งจากการวิจารณ์รัฐบาล คดีที่อดีตหัวหน้าพรรคอนาคตใหม่และอดีตสมาชิกพรรคอนาคตใหม่อีก 2 ราย โฉกพิชิตวิพากษ์วิจารณ์พลตำรวจ ส.ส. ของ คสช. (ไอลอว์, 2561 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ แก้วจุ, 2564, ออนไลน์) เป็นต้น เหล่านี้ทำให้มองได้ว่ามาตรา 14 เป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้เห็นต่างหรือฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง (แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล, 2563 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ แก้วจุ, 2564, ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ความเห็นของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต มองในอีกมุมว่าการดำเนินการตามมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์นั้นเป็นการพิทักษ์รักษาสิทธิของหน่วยงานรัฐที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำที่ผิดกฎหมาย จึงเป็นเรื่องปกติ

ในการดำเนินการใช้สิทธิทางกฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่หน่วยงานรัฐด้วยกัน

ตลาดกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

ตลาดมีความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับการกำกับดูแลตลาดอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยหลายประการ เช่น ปัญหาในการกำกับดูแลความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวในอินเทอร์เน็ต แม้ปัจจุบันประเทศไทยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 แต่กฎหมายดังกล่าวขยายเวลาบังคับใช้ออกไปหลายครั้ง และปัจจุบันมีการขยายเวลาบังคับใช้ในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2565 นอกจากนี้ มาตรา 4 (2) ยังงดเว้นการใช้บังคับกับการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ ทำให้รัฐยังคงมีอำนาจในการกำกับดูแลความเป็นส่วนตัวในอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้บริการ ปัญหาความรับผิดชอบของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตในฐานะตัวกลางที่ให้บริการทางเทคโนโลยีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 มาตรา 15 ทำให้รัฐยังคงมีอำนาจในการกำกับดูแลตลาดอินเทอร์เน็ต ในทางกลับกัน เมื่อการขยายตัวของตลาดอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยมีการเติบโตอย่างก้าวกระโดดเป็นลำดับ แต่กลับส่งผลให้แนวคิดของรัฐในการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตยังมีความเข้มงวดในการควบคุมกำกับตลาด ซึ่งเป็นการบั่นทอนการสร้างสรรค่นวัตกรรม การแสดงออกที่ชอบด้วยกฎหมายก็จะถูกปิดกั้นไปด้วยในทางอ้อม และส่งผลให้ศักยภาพของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไม่ได้ถูกใช้เท่าที่ควรจะเป็น

นอกจากนี้ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตยังถูกอิทธิพลของตลาดกำกับเนื้อหาทางอ้อมโดยไม่รู้ตัวผ่านกลไกของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ที่ใช้อัลกอริทึมหรือ

ชุดคำสั่งที่ออกแบบให้ทำงานยืนยันความน่าเชื่อถือของเนื้อหา แม้ว่าผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจะไม่มีโอกาสได้เห็นชุดคำสั่ง (Code) ดังกล่าว แต่ชุดคำสั่งดังกล่าวกลับมีบทบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูล พฤติกรรมผู้ใช้งาน คัดกรอง และคัดสรรว่าเนื้อหาใดจะถูกส่งให้กับผู้ใช้ อิทธิพลของตลาดหรือกลไกทางธุรกิจของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้จึงสร้างผลกระทบต่อการรับรู้ข่าวสาร ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และโลกทัศน์ของผู้คนในสังคม อัลกอริทึมหรือชุดคำสั่งเหล่านี้จึงทำหน้าที่ไม่ต่างจากหน่วยงานรัฐที่มีอำนาจกำหนดทิศทาง เลือกข่าวที่สำคัญ รวมถึงลบบทบาทของเนื้อหาบางประเด็น ตลอดจนสามารถเลือกได้ด้วยว่าจะส่งเนื้อหาข่าวสารในแง่มุมใดให้กับผู้ใช้งานใดกลุ่มใดเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับทางด้านหน่วยงานรัฐที่พยายามปรับเปลี่ยนระบบให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยมีการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มาช่วยในการตัดสินใจคัดกรองเนื้อหาและเฝ้าตรวจสอบติดตามเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต จึงมีการเปรียบเทียบว่าปัญญาประดิษฐ์เหล่านี้เปรียบเสมือนกล่องดำที่ไม่สามารถตรวจสอบการทำงานได้ด้วยความโปร่งใส และเป็นกลไกที่ส่งผลให้เกิดภาวะเสียงสะท้อนออนไลน์ (Echo Chamber) แก่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในที่สุด

บรรทัดฐานทางสังคมกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

อุดมการณ์ชาตินิยมแบบไทยเป็นอุดมการณ์หลักของรัฐและเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของไทย นับตั้งแต่อินเทอร์เน็ตเข้าสู่สังคมไทย รัฐจึงมองอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ทางสังคมที่รัฐควรเป็นผู้วางบทบาทในการสร้างบรรทัดฐานเพื่อขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ซึ่งปลอดภัยตามแบบแผนประเพณีอันดีงามที่รัฐเป็นผู้กำหนด เช่น การกำหนดความผิดและโทษของการนำเข้าหรือเผยแพร่ข้อมูลลามก และการให้อำนาจในการปิดกั้นระงับการแพร่หลายของข้อมูลที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของ

สังคม โดยที่ขอบเขตของเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมนั้นมีความไม่แน่นอนสูง สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บรรทัดฐานของสังคม ค่านิยมหรือวิจารณ์ของผู้มีอำนาจรัฐเป็นผู้พิจารณา (The Rule of Man) จึงก่อให้เกิดคำถามต่อความมีหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ในเนื้อหากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ

บรรทัดฐานทางสังคมดังกล่าวจึงเป็นฐานคิดสำคัญของการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 จากข้อมูลของสำนักงานกฤษฎีการะบุว่า กฎหมายดังกล่าวร่างขึ้นโดยศึกษาจากกฎหมายอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ของประเทศอื่นๆ ทั่วโลก และมีการ **“ปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคมและวัฒนธรรมไทย”** (สุนทรเปลี่ยนสี, ม.ป.ป. อ้างถึงใน พัทธมน วงศ์นาถ, 2560, น. 112.) อีกนัยหนึ่งคือ กฎหมายถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐาน **“อุดมการณ์ชาตินิยมแบบไทย”** หรือมายาคติ **“ความเป็นไทย”** ซึ่งเป็นแก่นแกนหลักทางความคิดของรัฐพันลึกลับนั้นเอง หลักการสำคัญในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตจึงเป็นการ **“เอาความมั่นคงของรัฐเป็นศูนย์กลางมากกว่าความมั่นคงในสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน”**

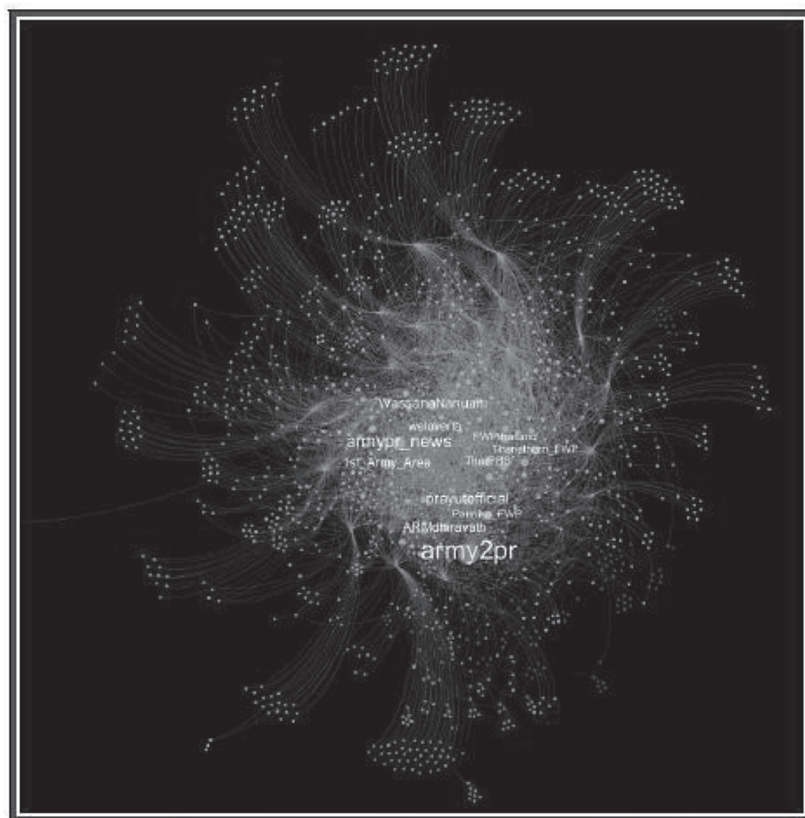
การกำกับดูแลเนื้อหาทางอินเทอร์เน็ตจึงไม่ใช่แค่กฎหมายที่เป็นเครื่องมือควบคุมการเผยแพร่เนื้อหาทางอินเทอร์เน็ตหรือการใช้ “เทคโนโลยีสายลับ” เพื่อติดตามพฤติกรรมของผู้คนในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เท่านั้น แต่ในปัจจุบันยังมีกลไก **“กองทัพไซเบอร์” (Cyber Troops)** เพื่อปลุกกระดมเนื้อหา ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นของประชาชนบนสื่อสังคมออนไลน์ด้วยกลวิธีดังกล่าว ส่งผลให้ฝ่ายตรงข้ามรัฐจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะ **“เซ็นเซอร์ตนเอง”** เพราะกลัวภัยจะมาถึงตัวเองหรือครอบครัว ส่วนผู้ที่เลือกรับความเสี่ยงต่อไปก็อาจถูกโจมตีหรือดักทำร้ายในพื้นที่จริงได้ (Geybulla, 2016 อ้างถึงใน จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ม.ป.ป., ออนไลน์)

นอกจากนี้ ยังมีกลวิธี **“อินเทอร์เน็ตโทรลลิง” (internet trolling)** ที่อาศัยวาทกรรมชาตินิยมโจมตีผู้วิจารณ์รัฐ เพื่อปลุกกระแสให้ผู้คนเห็นว่ากลุ่มเหล่านี้ไม่รักชาติ ทยศ ไม่ใช่คนในชาติตนจริงๆ รับเงินต่างชาติ รวมทั้งขายตัวเองให้ต่างชาติพฤติกรรมเช่นนี้เรียกว่า **“โทรลลิงเพื่อชาติ” (patriotic trolling)** (Nyst, 2017 อ้างถึงใน จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ม.ป.ป., ออนไลน์) อินเทอร์เน็ตโทรลลิงจึงเป็นกลวิธีหนึ่งของรัฐบาลเผด็จการในการปราบปรามภาคประชาสังคม ส่งผลให้พื้นที่แสดงความคิดเห็นต่างจากผู้มีอำนาจถูกทำให้แคบลง (จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ม.ป.ป., ออนไลน์)

อาจกล่าวได้ว่าการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตอาจไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายทางตรง หรือการปิดกั้นข้อมูลข่าวสารเท่านั้น ภายใต้บริบทกระแสโลกที่มีการเรียกร้องเสรีภาพในการแสดงออก รัฐพันลึกลับก็มีพัฒนาการกลยุทธ์อื่นๆ ที่ใช้รับมือกับการขยายตัวของโลกไซเบอร์ที่แบบยากกว่าในอดีต ดังเช่นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 ที่ทวิตเตอร์ได้เผยแพร่รายงานการตรวจสอบบัญชีที่เป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการด้านข่าวสาร หรือ Information Operation (IO) ซึ่งระบุถึง 5 ประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ ได้แก่ อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย คิวบา รัสเซีย และไทย โดยบัญชีที่ถูกระงับนั้น มี 1,594 บัญชีเป็นบัญชีของไทยถึง 926 บัญชี ซึ่งเกี่ยวข้องกับกองทัพไทย บัญชีส่วนใหญ่ถูกสร้างในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 บัญชีเหล่านี้แม้จะทวิตค่อนข้างมากในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นบัญชีที่แทบไม่ได้รับความสนใจ เพราะ 684 บัญชีไม่มีผู้ติดตาม และเกินครึ่งหนึ่งคือ 471 บัญชีไม่เคยทวิตเลย ขณะที่ Engagement (การตอบกลับ รีทวิต หรือกดไลค์) โดยเฉลี่ยจาก 21,385 ทวิต ก็ค่อนข้างต่ำอยู่ที่ 0.26 Engagement ต่อทวิตเท่านั้น ตัวเลข Engagement สูงสุดที่เคยได้ก็แค่ 427 เท่านั้น และร้อยละ 89.37 ของการทวิตไม่มี Engagement เลย (Goldstein, et al., 2020, pp. 8-9) ชื่อบัญชีมักจะใช้ที่ทวิตเตอร์สุ่มมาให้

ตอนสมัคร ไม่มีการเขียนข้อมูลประวัติผู้ใช้ใดๆ และใช้รูปโปรไฟล์ปลอม (เดอะสแตนด์ดาร์ด, 2563, ออนไลน์; เดอะแมตเทอร์, 2563, ออนไลน์; TwitterSafety,

2020, online) ความสัมพันธ์ของบัญชีเหล่านี้แสดงให้เห็นได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กราฟ Gephi แสดงชุดข้อมูลในทวีตเตอร์ให้เห็นการรวมกลุ่มระหว่างบัญชีประชาสัมพันธ์กองทัพกบฏบัญชีแฟนเพจ บัญชีของนายกรัฐมนตรี และบัญชีที่กล่าวถึงสมาชิกพรรคฝ่ายค้าน

ที่มา: Goldstein, et al., 2020, p. 13

ศูนย์สังเกตการณ์อินเทอร์เน็ตสแตนด์ฟอร์ด (Stanford Internet Observatory) ได้วิเคราะห์ข้อมูลชุดนี้ว่า ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารของกองทัพครั้งนี้มีขึ้นเพื่อสนับสนุนรัฐด้วยตัวเอง (Cheerleading Without Fans) เป็นปฏิบัติการที่ส่งผลกระทบน้อย (Low-Impact) จากการใช้วิธีที่ตื้นเขินไม่ซับซ้อน (Unsophisticated) พฤติกรรมและเนื้อหาของปฏิบัติการมีรูปแบบไม่มากนัก ได้แก่ การสนับสนุนกองทัพและทหาร อย่างการยกย่องการช่วยเหลือประชาชนของ

ทหารในภาพรวม โดยส่วนใหญ่เป็นการตอบกลับบัญชีประชาสัมพันธ์ของกองทัพ ขึ้นชมกองทัพและรัฐบาลเรื่องโควิด-19 นอกจากบัญชีของกองทัพแล้ว ก็มีการตอบกลับหรือขึ้นชมรัฐบาลผ่านบัญชีของนายกรัฐมนตรี เบี่ยงเบนประเด็นและลดการวิจารณ์กองทัพ โจมตีพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่อยู่ชั่วอวมการณ์ทางการเมืองตรงข้ามกับรัฐบาล (เดอะสแตนด์ดาร์ด, 2563, ออนไลน์; Goldstein, et al., 2020, pp. 29-30)

ต่อมามีคำชี้แจงที่กองทัพบกส่งให้สื่อมวลชน ระบุว่า “การอบรมให้ความรู้ทหารเรื่องออนไลน์และปฏิบัติการข่าวสาร เป็นเรื่องปกติในหลักสูตรทางทหาร” เป็นการให้ความรู้ถึงหลักการพื้นฐานของวิชาการปฏิบัติการข่าวสาร เนื่องจากเป็นไปตามหลักนิยมทางทหาร และเรื่องการปฏิบัติการข่าวสาร ถือเป็นปฏิบัติการทางทหารรูปแบบหนึ่ง ที่มีใช้อยู่ในกองทัพ หลายประเทศทั่วโลก จึงจำเป็นที่ทหารไทยจะต้องเรียนรู้ให้เท่าทันกับต่างประเทศ เพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการป้องกันประเทศได้ (บีบีซีไทย, 2563, ออนไลน์) สอดคล้องกับความเห็นจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ที่เห็นเช่นเดียวกันว่า ปฏิบัติการด้านข่าวสารเป็นเรื่องปกติที่รัฐต้องดำเนินการเพื่อเป็นการต่อสู้กันในเรื่องข้อมูลข่าวสารบนโลกไซเบอร์ในปัจจุบัน

สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายคอมพิวเตอร์ซึ่งมีสถาปัตยกรรม/โครงสร้างที่มีลักษณะ “กระจายศูนย์” (Decentralize) ตรงข้ามกับโครงสร้างรัฐของประเทศไทยที่มีลักษณะเป็น “รัฐรวมศูนย์อำนาจ” (Centralize) ลักษณะของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตดังกล่าวจึงเป็นการท้าทายการดำรงคงอยู่ของอำนาจรัฐพันลึกเป็นอย่างมาก การควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตจึงเป็นไปอย่างเข้มข้นผ่านกลไกทางกฎหมายและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ กลุ่มทุนที่รัฐเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ หรือกลุ่มทุนธุรกิจสื่อสารขนาดใหญ่ของประเทศ หากพิจารณาในมิติเชิงโครงสร้างเทคโนโลยีและมิติเชิงการเป็นเจ้าของ/การเข้าถึงแล้ว อินเทอร์เน็ตในชั้นเนื้อหา (Internet Content) มีลักษณะการรวมศูนย์และผูกขาดน้อยที่สุด ขั้นตอนการให้บริการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (Internet Access) มีการรวมศูนย์ผูกขาดมากขึ้น ในขณะที่ชั้นโครงข่าย

พื้นฐาน (Network Infrastructure) มีการรวมศูนย์ผูกขาดมากที่สุด (ชาญชัย ชัยสุขโกศล, 2553, ออนไลน์)

นอกจากนี้ ยังมีการร่างประกาศกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมเพื่อจัดเก็บข้อมูลจราจรทางคอมพิวเตอร์ของผู้ให้บริการ และแนวทางการกำกับดูแลและการลงทะเบียนผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งมีแนวทางให้ทุกกระทรวง จัดตั้งศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมของกระทรวงขึ้นเพื่อกำชับให้ กระทรวง/ส่วนราชการ ที่ได้รับความเสียหายจากการให้ข้อมูล/ข่าวสารที่เป็นเท็จ/บิดเบือน รับผิดชอบการแจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมาย ทั้งนี้ ให้ตำรวจเร่งรัดดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดโดยเร็ว (อินโฟเควสท์, 2564, ออนไลน์) สะท้อนให้เห็นความพยายามในการควบคุมกำกับสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตของรัฐที่ขยายตัวมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต กลับเห็นว่า สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตของไทยที่มีลักษณะรวมศูนย์ไม่ได้เป็นปัญหา แม้กลุ่มทุนโครงข่ายพื้นฐาน (backbone) ที่รัฐเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่จะผูกขาด เนื่องจากเป็นกิจการที่ต้องใช้เงินลงทุนสูง ไม่สามารถมีผู้ประกอบการได้หลายราย และการลงทุนมหาศาลเช่นนี้ต้องเป็นหน่วยงานรัฐเท่านั้นที่จะมีศักยภาพได้ รวมทั้งมีความมั่นใจว่า เป้าหมายสำคัญของหน่วยงานรัฐคือการเอาประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ

การอภิปรายสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ ที่พบว่า แนวคิดหรือความคิดของรัฐที่มีต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตนั้น มีองค์ประกอบ 5 ประการที่ส่งผลต่อการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ได้แก่ (1) รัฐพันลึก (2) กฎหมาย (3) ตลาด

(4) บรรทัดฐานทางสังคม และ (5) สถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย เป็นการเพิ่มบางสิ่งบางอย่างที่เป็นข้อค้นพบใหม่ หรือว่าการศึกษายังมีข้อมูลบางส่วนขาดหายไปจากแนวคิดองค์ประกอบของการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต (Pathetic Dot Theory) ของ Lawrence Lessig เพื่อเป็นตัวแบบในการอธิบายตามบริบททางสังคมการเมืองไทย โดยเฉพาะบทบาทอิทธิพลของรัฐพันธุ์ และการเมืองเชิงวัฒนธรรมผ่านการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมแบบไทย

“รัฐพันธุ์” (deep state) มีอิทธิพลต่อทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็น “อำนาจทางวัฒนธรรม” ที่เป็นมรดกตกทอดอยู่ในระบบความคิด ความเชื่อของสังคมไทย อิทธิพลเชิงอำนาจทางวัฒนธรรมนี้มีต่อการร่างกฎหมาย การตีความบังคับใช้กฎหมาย การกระทำของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านบรรทัดฐานทางสังคม ส่งผลต่อการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตที่มีเหนือตลาดและสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ตที่ส่วนใหญ่รัฐเป็นเจ้าของ หรือกลุ่มทุนธุรกิจสื่อสารขนาดใหญ่ซึ่งมีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับรัฐเป็นเจ้าของ ดังจะเห็นได้จากความเข้มข้นและเทคนิควิธีในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตที่มีแนวโน้มจะควบคุมกำกับจากระดับเนื้อหา ระดับแพลตฟอร์ม ไปถึงระดับโครงสร้างอินเทอร์เน็ตมาโดยตลอดนับแต่การรัฐประหาร พ.ศ. 2549 มาสู่การรัฐประหาร พ.ศ. 2557 และรัฐบาลหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 ซึ่งมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ถึงการสืบทอดอำนาจ คสช. เป็นต้นมา สอดคล้องกับ พัทธมน วงศ์นาค (2560, น. (1)-(2)) ที่พบว่า รัฐใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 เป็นกลไกหลัก และมีการใช้กฎหมายประกอบอื่นๆ รวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษที่มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเป็นกลไกรอง โดยรัฐค่อนข้างให้ความสำคัญกับด้านความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะประเด็นหมิ่นพระบรม

เดชานุภาพ รัฐมีการใช้อำนาจจำกัดหรือควบคุมเนื้อหาอินเทอร์เน็ตมากกว่าปกติในช่วงที่เกิดการรัฐประหาร หรือระหว่างมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน รัฐอาจผ่อนคลายความเข้มงวดของการกำกับดูแลในช่วงสถานการณ์ปกติ และอาจใช้อำนาจจำกัดควบคุมการสื่อสารและเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างเข้มงวดในช่วงสถานการณ์ไม่ปกติหรือช่วงที่มีการรัฐประหาร

สำหรับข้อค้นพบว่า รัฐจึงพยายามสร้างระเบียบแบบแผนเพื่อควบคุมโลกดิจิทัลด้วยวิธีคิดแบบเก่า จึงสะท้อนออกมาเป็นกฎหมายหรือแนวนโยบายที่มักมีความล้าสมัยในตัวเอง เมื่อรัฐปรับตัวไม่ทัน ทำให้การเข้ามาของอินเทอร์เน็ตท้าทายกรอบคิดเดิมของรัฐโดยตรง เพราะการพยายามยึดโยงอำนาจทางกฎหมายกับเส้นเขตแดนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับโลกยุคอินเทอร์เน็ตได้อีกต่อไป สอดคล้องกับ วีรวิชญ์ เลิศรัตน์ อารังกุล และสุริย์ลักษณ์ รักษาเคน (2561, น. 26) ที่พบว่า มีเนื้อหาที่ให้อำนาจแก่รัฐให้มีอำนาจดำเนินการอันเป็นการรุกร้าเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้จนเกินสมควรอันขัดต่อหลักความได้สัดส่วน อีกทั้งยังกำหนดกระบวนการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีผลเป็นการรุกร้าเสรีภาพของประชาชนต่างจากที่รัฐธรรมนูญกำหนด อันขัดแย้งกับหลักของการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนที่ปรากฏในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองตลอดจนหลักการพื้นฐานที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และยังสอดคล้องกับ พิงรอร งามสุต วัฒนันท์ และนิธิตา คณานินันท์ (2547, น. ii) ที่เสนอว่า รูปแบบการกำกับดูแลที่ควรได้รับการส่งเสริมต่อไปในอนาคตคือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบร่วมกัน การปิดกั้นเว็บไซต์ และการใช้กฎหมายเป็นหลักไม่นำเป็นแนวทางที่เหมาะสมในระยะยาว เช่นเดียวกับ วุฒิพล วุฒิวงษ์ และกิงกาญจน์ จงสุขไกล (2562, น. 148) ที่พบว่า

มีการเติบโตของโปรแกรมสนทนา (Instant Messenger) แบบกลุ่มปิด (Private Group) รวมถึงการตั้งค่าความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งานเพื่อซ่อนการเข้าถึงจากสาธารณะ (Privacy Setting) และการปิดบังอัตลักษณ์ของตนเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกสอดส่องและการถูกตรวจสอบ

จากข้อค้นพบของงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นทิศทางและแนวโน้มในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ ตลอดจนมีข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต ดังนี้

ทิศทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ

การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ ในช่วง พ.ศ. 2548 – 2564 อาจสรุปทิศทางได้ ดังนี้

1) รัฐพันลึกมีอิทธิพลต่อการควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ผ่านกลไกทางกฎหมาย ตลาด บรรทัดฐานทางสังคม และสถาปัตยกรรม/โครงสร้างอินเทอร์เน็ต

2) การรัฐประหารมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มระดับความเข้มข้นของการควบคุมกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต จากสถิติความผิดต่อพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 ของศูนย์ข้อมูลคดี สำนักงานศาลยุติธรรม ชี้ให้เห็นว่า หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 มีจำนวนคดีที่เป็นความผิดตามกฎหมายดังกล่าวเข้าสู่ศาลชั้นต้นเพิ่มสูงมากขึ้นอย่างเป็นลำดับ

3) การควบคุมสถานการณ์ในภาวะฉุกเฉิน การรักษาความมั่นคงของรัฐ และประเด็นที่มีความอ่อนไหว เป็น “มายาคติ” ที่ถูกสร้างขึ้นรองรับความชอบธรรมในการใช้อำนาจควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตของรัฐเพื่อความมั่นคงของรัฐบาลในแต่ละสมัย

แนวโน้มการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ

แนวโน้มการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐต่อ

กลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามยังคงมีอยู่ทั้งในระดับรัฐพันลึกและระดับรัฐบาล ผ่านกลไกต่างๆ เช่น กฎหมาย การกระทำของรัฐ รวมถึงการใช้กลยุทธ์ในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตที่มีความแยบยลมากขึ้น ตลอดจนมีแนวโน้มในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตในอนาคต

ข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐในอนาคต

จากข้อค้นพบของงานวิจัย มีข้อเสนอแนะแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของรัฐ เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐควรปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตจากกระบวนการของระบบราชการที่รวมศูนย์ภายใต้โครงสร้างอำนาจของรัฐพันลึก มาสู่การกระจายอำนาจแนวระนาบไปในศูนย์อำนาจอื่นในสังคม ไม่ปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร รัฐต้องไม่ผูกขาดบทบาทการเป็นผู้ชี้ว่าข้อมูลใดเป็นจริงหรือเป็นเท็จแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องแสวงหาความร่วมมือระหว่างรัฐ ผู้ให้บริการ ประชาชน ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต กับภาคประชาสังคมพลเมืองเน็ต ในการสร้างกฎและกลไกดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตร่วมกัน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานชุมชน (community standard) ของแพลตฟอร์มต่างๆ บนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนมาตรฐานสากลในเรื่องธรรมาภิบาลอินเทอร์เน็ต (Internet Governance)

2) ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 โดยแยกอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ที่กระทำต่อระบบคอมพิวเตอร์ ออกจากการกระทำความผิดด้านเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต และมีการร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดด้านเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต

เป็นการเฉพาะ รวมทั้งแก้ไขประเด็นภาระความรับผิดชอบของตัวกลางซึ่งเป็นผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ตลอดจนควรมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 หลังจากขยายเวลามาหลายครั้ง และต้องมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลมากกว่าความมั่นคงของรัฐ

3) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของรัฐ

3.1) หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เช่น กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงาน กสทช. หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด และศาล รวมทั้งหน่วยงานด้านความมั่นคง เช่น กองทัพ ควรปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจในการส่งเสริมการเคารพความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพในสังคมไทยอย่างแท้จริง โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในโลกจริงเพื่อเป็นฐานในการส่งเสริมสนับสนุนสิทธิเสรีภาพในโลกอินเทอร์เน็ต ในแง่ของการตีความบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ควรเป็นไปอย่างเคร่งครัด การยึดโยงกับกฎหมายอื่นๆ ควรตีความเท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 และ 116

3.2) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักงาน กสทช. สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต ควรมีการรณรงค์ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล (Media, Information, and Digital Literacy: MIDL) และฝึกฝนสมรรถนะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และสื่อดิจิทัล สำหรับพลเมืองอินเทอร์เน็ต (Netizen) โดยเฉพาะประเด็นความรุนแรงบนโลกโซเชียล การมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และเสรีภาพสื่อ

ออนไลน์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต้องนำมาใช้ทำความเข้าใจที่จะยอมรับความแตกต่างลดการแบ่งขั้วทางการเมือง (Political Polarization) เพื่อเป็นฐานของกระบวนการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย

3.3) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ไม่ใช้ควรรักษาอำนาจรัฐในการกดดันให้แพลตฟอร์มต่างๆ บนอินเทอร์เน็ตปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นของประชาชน แต่ควรใช้กลไกของผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม สื่อสังคมออนไลน์ในการกำกับดูแลเนื้อหาที่คาดว่าเป็นเท็จหรือผิดกฎหมายเพื่อให้แพลตฟอร์มต่างๆ ไปตรวจสอบตามหลักการสากล มากกว่าที่จะใช้เป็นประเด็นทางการเมือง และควรพัฒนากลไกการตรวจสอบข้อเท็จจริงและยับยั้งการแพร่กระจายข้อมูลที่บิดเบือนหรือข่าวปลอม ด้วยกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact-checking) ที่มีความโปร่งใสเชื่อมโยงระหว่างรัฐ ผู้ให้บริการ ประชาชนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ภาคประชาสังคม และเป็นไปตามมาตรฐานสากล รวมทั้งมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาร่วมพัฒนากลไกนี้ด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตของรัฐต่อไปในอนาคต เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในการเข้าสู่ยุค Web 4.0 นับตั้งแต่ พ.ศ. 2564 ที่รวดเร็ว มีความซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ปรับปรุงมาตรการ นโยบาย การกระทำของรัฐในการควบคุมกำกับอินเทอร์เน็ตมีแนวโน้มที่จะขยายตัวตามไปด้วยเช่นกัน

2) ควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ หรือการวิจัยแบบผสานวิธี เพื่อขยายฐานการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมุมมองทัศนคติของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตให้กว้างขวางมากขึ้น

3) ควรมีการศึกษาในประเด็นปัญหาใหม่ๆ ของอินเทอร์เน็ต เช่น การวิจัยเรื่องอินเทอร์เน็ตกับการแบ่งขั้ว

ทางการเมือง (Political Polarization) ในประเทศไทย อันเป็นผลจากปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์ (Echo Chamber) หรือการวิจัยเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการพัฒนาประชาธิปไตย ดิจิทัลของไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ เพื่อศึกษาอิทธิพลของการโน้มน้าวทางเทคโนโลยีและการออกแบบดิจิทัลเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Persuasive Technology and Digital Design for Behavior Change) เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จันทร์จา สมบัติพูนศิริ. (ม.ป.ป.). กองกำลังไซเบอร์ ด้านมืดของภาคประชาสังคม และพื้นที่ประชาธิปไตย. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/the-rise-of-cyber-troops/#>
- ชาญชัย ชัยสุขโกศล. (2553). อำนาจเชิงโครงสร้างของระบบเทคโนโลยี : ศึกษากรณีอินเทอร์เน็ตไทย ช่วงก่อนรัฐประหาร 2549. สืบค้นจาก <https://chaisuk.wordpress.com/2010/11/30/structural-power-of-thai-internetth/>
- ณัฐวรรณ แก้วจูง. (2564). ย้อนมอง พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ: การจำกัดเสรีภาพผ่านความคลุมเครือของตัวบท. สืบค้นจาก https://tlhr2014.com/archives/38052#_ftn2
- เดอะแมตเตอร์. (2563). เปิดรายงานปฏิบัติการ IO ในทวิตเตอร์ หลังพบ 900 กว่าบัญชีที่เชื่อว่าเป็น IO และเชื่อมโยงกับกองทัพบก. สืบค้นจาก <https://thematter.co/brief/125769/125769>
- เดอะสแตนดาร์ด. (2563). ‘อวยกองทัพ โจมตีอนาคตใหม่’ Stanford เปิดรายงานวิเคราะห์ปฏิบัติการ IO กองทัพบกจากรายงาน Twitter. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/stanford-analyst-io-work-through-twitter/>
- ทีเอ็นเอ็นออนไลน์. (2565). “ดีอีเอส”เชื่อมั่น ครม.อนุมัติตั้งศูนย์ปราบข่าวปลอม เสริมความร่วมมือข้ามหน่วยงาน. สืบค้นจาก <https://www.tnnthailand.com/news/social/103922/>
- บีบีซีไทย. (2563). ไอโอ : คณะก้าวหน้าเปิดโปงข้อมูลเครือข่ายปฏิบัติการข่าวสารกองทัพ ด้านเอกชนแฉลงได้ชี้ข้อมูลบิดเบือน. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-55145803>
- _____. (2564). พล.อ.ประยุทธ์ลงนามยกเลิกข้อกำหนด 29 ที่ศาลแพ่งสั่งระงับการบังคับใช้หลังตัวแทนสื่อยื่นฟ้อง. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-58053739>
- _____. (2565). ข่าวปลอม: ร่างระเบียบสำนักนายกฯ ปราบเฟคนิวส์ ความพยายามล่าสุดของรัฐบาลในการกลบเสียงวิจารณ์ ? . สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-60239430>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2565). ผุดศูนย์ปราบ Fake news ทั่วประเทศ ครม.ไฟเขียวร่างระเบียบสำนักนายก. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/politics/news-855679>
- พัทธมน วงศ์นาค. (2560). การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของประเทศไทย: แนวคิด พัฒนาการ และแนวโน้ม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, สาขาการปกครอง. กรุงเทพฯ.
- พิรงรอง งามสุด, วัฒนันท์ และนิธิตา คณานินันท์. (2547). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เฟซบุ๊ก. (2565). มาตรฐานชุมชนคืออะไร. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/community/using-key-groups-tools/understanding-community-standards/>

- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2559). รายงานผลการศึกษาระดับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการ
ศึกษาวิจัยการปฏิรูปสื่อ เล่มที่ 5 การกำกับดูแลเนื้อหาของสื่อใหม่ (New Media). กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.
- วีรวิชัย เลิศรัตน์ธำรงกุล และสุริย์ลักษณ์ รักษาเคน. (2561). เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามรัฐธรรมนูญบน
เครือข่ายสังคมออนไลน์ภายใต้การบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์
ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560. วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 8(2), 26-41.
- วุฒิพล วุฒิวงษ์ และกิงกาญจน์ จงสุขไกล. (2562). พัฒนาการของช่องทางในการแสดงออกทางการเมืองใน
สื่อออนไลน์ ช่วง พ.ศ. 2560-2557. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 8(3), 147-167.
- ศูนย์ข้อมูลคดี สำนักงานศาลยุติธรรม. (2562). สถิติความผิดต่อ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับ
คอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550. สืบค้นจาก <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/2101/iid/166875>
- สวพ. FM91. (2563). กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม แฉลงสรุปตัวเลข ผู้ใช้โซเชียลมีเดีย กระทำผิด
'พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์'-'พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ' ระหว่าง สถานการณ์การชุมนุม ระหว่าง 13-18 ต.ค.63. สืบค้นจาก
<https://fm91bkk.com/fm91-news0119102563-2>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2564ก). สรุปผลที่สำคัญ สำรองการมีการใช้
เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2563. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวง
ดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- _____. (2564ข). สำรองการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2564 (ไตรมาส 2).
กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- อินโฟเควสท์. (2564). ดีอีเอส เดินหน้าเร่งคลอดแนวทางกำกับดูแลผู้ใช้สื่อ Social Media สกัดข้อมูลเท็จ.
สืบค้นจาก <https://www.infoquest.co.th/2021/89212>
- ไอลอว์. (2563). พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 14(3) เวอร์ชันใหม่ความผิดหมิ่นเกียรติฯ แทนที่ ม.112. สืบค้นจาก
<https://freedom.ilaw.or.th/en/node/793>

ภาษาอังกฤษ

- Corbin, J., & Strauss, A. (2015). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for
Developing Grounded Theory*. (4rd ed.). Los Angeles, CA.: SAGE Publications, Inc.
- Deibert, Ronald, & Rohozinski, Rafal. (2010a). Liberation vs. Control: The Future of Cyberspace.
Journal of Democracy, 21(4), 43-57.
- _____. (2010b). Beyond Denial: Introducing Next-Generation Information Access Controls.
In Ronald Deibert, et al. (Eds.), *Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule
in Cyberspace*. Massachusetts: The MIT Press.

- Giacomello, G. (2008). *National Governments and Control of the Internet: A Digital Challenge*. London: Routledge.
- Glaser, B. G. (2004). Remodeling Grounded Theory. *Forum: Qualitative Social Research*, 5(2), 1-22.
- Goldstein, J.A., Sinpeng A., Bush D., Ewald R., John J., Thiel D. (2020). *Cheerleading Without Fans: A Low-Impact Domestic Information Operation by the Royal Thai Army*. California, USA : Stanford Internet Observatory.
- Gomez, James. (2004). Dumbing Down Democracy: Trends in Internet Regulation, Surveillance and Control in Asia. *Pacific Journalism Review*, 10(2), 130-150. doi:10.24135/PJR.V10I2.810
- Howard, Philip. (2010). *The Digital Origins of Dictatorship and Democracy: Information Technology and Political Islam*. New York: Oxford University Press.
- Kalathil, Shanthi, & Boas, Taylor. (2003). *Open Networks, Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Lessig, Lawrence. (1999). *Code and Other Laws of Cyberspace*. New York: Basic Books.
- Mérieau, Eugénie. (2016). Thailand's Deep State, Royal Power and the Constitutional Court (1997–2015). *Journal of Contemporary Asia*, 46(3), 445-466. doi:10.1080/00472336.2016.1151917
- Morozov, Evgeny. (2011). *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. New York: Public Affairs.
- Rodan, Garry. (2013). The Internet and Political Control in Singapore. *Political Science Quarterly*, 113(1), 63-89. doi: 10.2307/2657651
- Ruijgrok, K. (2017). From the Web to the Streets: Internet and Protests under Authoritarian Regimes. *Democratization*, 24(3), 498-520. doi: 10.1080/13510347.2016.1223630
- Schleffer, G., & Miller, B. (2021). The Political Effects of Social Media Platforms on Different Regime Types. *Texas National Security Review*, 4(3), 77-103. doi: 10.26153/tsw/13987
- Tkacheva, O., Schwartz, L. H., Libicki, M. C., Taylor, J. E., Martini, J., & Baxter, C. (2013). *Internet Freedom and Political Space*. Santa Monica. CA.: RAND Corporation. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt4cgd90>
- TwitterSafety. (2020). *Disclosing Networks to Our State-linked Information Operations Archive*. Retrieved from https://blog.twitter.com/en_us/topics/company/2020/disclosing-removed-networks-to-our-archive-of-state-linked-information#

- Wacker, Gudrun. (2003). The Internet and Censorship in China. In Christopher Hughes & Gudrun Wacker (Eds.), *China and the Internet: Politics of the Digital Leap Forward*. London: Routledge Curzon. doi: 10.4324/9780203417713
- You, Y., & Wang, Z. (2020). The Internet, Political Trust, and Regime Types: A Cross-national and Multilevel Analysis. *Japanese Journal of Political Science*, 21(2), 68-89. doi:10.1017/S1468109919000203